

Szokatlan gyógymódok kislexikona

Szkatoterápia

Az úgynevezett konvencionális vagy szuppresszív medicinának a betegek bizalmának megszerzése érdekében manapság újra kemény csatákat kell vívnia az alternatív gyógyászattal. A konvencionális orvostudomány hívei közül kevesen tudják azonban, hogy a mai tudományos orvoslás is egykor különböző terápiás irányzatok küzdelméből bontakozott ki, illetve, hogy a ma alternatívnak nevezett terápiák szinte mindegyike több évszázados történetre tekinthet vissza. Úgy gondoltuk, minden orvosnak érdemes megismerkednie e történet legérdekesebb fejezeteivel, az egykori és mai gyógyító irányzatok történetével. Sorozatunk ehhez próbál szerény eszközeivel segítséget nyújtani.

Ürülékterápia

A gyógyszerészet kezdettől fogva a „természet három országából”, vagyis az állatok, a növények és az ásványok világából gyűjtötte alapanyagait. Az állati eredetű orvosságok származhattak a halott állatból – ilyen volt a mérgezés ellen használt narválszarv, a hegyi kecske gyomrából előszedett bezoárkő, a vizelethajtó kőrishogárpor, az afrodisziákus hatású verébagyvelő vagy éppen a XIX. századi organoterápia sokféle szervkivonata –, ám a gyógyszerek eredhetnek eleven állatoktól, sőt, emberektől is, gondoljunk a méhpempőre, a vérplazmára vagy a tejre. Az utóbbi, eleven állatoktól emberektől nyert szerek közé tartoztak azok az orvosságok is, amelyek ürülékből készültek egykor. Az ezekkel végzett gyógyítást szkatoterápiának vagy urotériáznak nevezik (a szkór 'ürülék', illetve az úron 'vizelet' görög szavak alapján).

A széklet és a vizelet a népi gyógyászatban és gyógyító varázslásban is világszerte előfordul, a szkatoterápia azonban még a mágiánál is ősbib eredetű, hiszen nem is emberi találmány: már az állatvi-

Szkatoterápia. XIV. századi kódexábra Pseudo-Apuleius herbáriumából. Firenze, Bibliotheca Laurentiana

lágban rábukkanhatunk nyomaira. Megfigyelhető ugyanis, hogy főként ragadozó állatok, ha elcsapják a gyomrukat, saját székletüket vagy más állatok ürülékét fogyasztják, mivel a félig megemésztett ürülék könnyen emészthető, és még mindig sok tápanyag és hasznos enzim található benne. A hagyomány szerint a Rómában tevékenykedő bithüniai Aszklépiadész (Kr. e. I. század) volt az első tanult orvos, aki gyógyszerként emberi ürülékkel javallott betegeinek. A székletet – állati és emberi székletet egyaránt – a görög orvosok elsősorban bőrbajok, kelések ellen ajánlották. Az idősebb Plinius (Kr. u. I. század) *Historia Naturalis*ának 28. könyvében egy sor állati ürülékkel ajánl orvosságként, többek közt tevetrágyát hajhullás, kecskebogyót szemmel verés, tyúkguanót mérgezés, számvízveletet szeplők, fekete koca húgyát pedig epilepszia ellen. Ugyancsak gyakoriak az ürülékgyógyszerek Dioszkuridész (Kr. u. I. század) gyógyszerészeti munkájában, Galénosz (Kr. u. II. század) több írásában, de Sextus Placitusnál (Kr. u. IV. század), majd az arab orvosoknál, például Avicennánál, Mesuenél, Al-Kindinél is számos effajta receptet olvashatunk. Avicenna egyebek közt nyíl ütötte sebre ajánlja az emberi székletet. Nem csodálkozhatunk, ha Johann Joachim Be-

cher (1635–1682) csodálatos versikékben bővelkedő *Parnassus medicinalis*-ban egyenest kijelenti: „kinek vizeletből elegendő fussa, nincs szüksége annak többé patikusra”.

A vizelet – s kiváltképp az emberi vizelet – gyógyászati alkalmazása még a székleténél is elterjedtebb volt: Mexikótól Japánig és Tahititől Magyarorszáig széles körben alkalmazták szemölcs, hörghurut, trachoma, torokgyík, skorbut ellen egyaránt. A húgysav szintén orvosságként vagy gyógyszerkeverék-alapanyagként alkalmazott szer volt. A hagyományos kínai orvoslás sebkezelésre használta. A bőrre kent vizelet viszont a kínaiak szerint a vérkeringést serkenti. A német néphit ezzel szemben úgy tartja, hogy a férj vizelete (belsőleg alkalmazva) megkönnyíti az asszony vajúadását. Magyarországon nátha, maláriás láz ellen itatták a beteggel saját vizeletét, fülfájás ellen a fülbe csepegtették, szemölcsöt távolítottak el vizeletes tapasszal. A hazai népi gyógyászatban egyébként a gyógyanyagot előállító állat színe sem volt érdektelen, elsősorban fekete állatok, különösen fekete kandúrok, fekete bikák és sárga kancák vizeletével gyógyítottak előszeretettel.

A székletnek és vizeletnek nemcsak anyagát, hanem illatát is hasznosították gyógyászati céllal. A XIV. század-

ban pestises fertőzés megelőzéseként szagoltattak erős ammóniatartalmú tehéntrágyát, ám ugyanez a szer orrvérzés csillapítására is szolgálhatott. A szkato- és uroterápia az úgynevezett *medicina pauperum* (szegények patikája) nevezetű gyűjteményekben fordult elő különösen sűrűn, hiszen ezek célja éppen az olcsón vagy egyenest ingyen beszerezhető medicamentumok összegyűjtése volt.

Elsősorban a korábbi *medicina pauperumok* anyagából merített a téma legnagyobb szaktekintélye, Christian Franz Paullini (1643–1712), népszerű és számos kiadást megért *Heilsame Dreckapotheke* (Gyógyhatású szennypatika) című, először Frankfurtban, 1696-ban kiadott könyvében, vagy Daniel Beckherius (1594–1655) *Medicus microcosmában* (London, 1660). E művek kizárólag székllettel és vizelettel készült recepteket tartalmaztak. A XVII. században azonban a tudományos irodalomban is megjelenik a széklletgyógyszer: Rosinus Lentilius (1651–1733) a lipcsei *Ephemerides Medico-Physicae* című folyóirat 1694-es számában írt összefoglalást a szkato-terápiáról. A téma legteljesebb feldolgozása Martin Schurig (1656–1733) szász udvari orvos Drezdában, 1725-ben kiadott *Chylologiaja* volt, amely már farmakognóziái elemzéseket is tartalmazott.

Az emberi és állati ürülék a XVIII. század végéig a tudományos gyógyszerészetben is fel-felbukkan, a XIX. századra azonban teljesen a népi gyógyászat területére szorul vissza. Jean-Jacques Mangetus 1704-es gyógyszerészeti lexikona még a vizelet nyolcféle alkalmazási módját sorolja fel, a század végére azonban a húgy gyakorlatilag eltűnik a tudományos gyógyszerkönyvek receptjeinek összetevői közül.

A nép körében viszont manapság is, mind a gyakorlati, mind pedig a mágikus gyógy módokban széles körű az ürülékgyógyászat alkalmazása. John Gregory Bourke (1843–1906) amerikai ezredes, a szkatoetnológia legnagyobb szakértője gazdag gyűjteményt állított össze a népi szkato-terápiás eljárásokról, amely németül Lipcsében, 1913-ban jelent meg.

A vizeletgyógymódnak (uropathia néven) a XX. században is akadtak, sőt, ma is akadnak hívei. Az angol John W. Armstrong a *The water of life* (Az élet vize) című 1937-ben publikált könyvében is

Vizeletnézés az ifjabb David Teniers Falusi orvos című festményén. Musées Royaux des Beaux-Arts, Brüsszel

merteti sajátos terápiáját, amelynek során a beteg saját vizeletét alkalmazza orvosságként – külsőleg és belsőleg egyaránt. Armstrong szerint a vizelet Isten által adott panacea, mindent gyógyító szer, csak helyesen kell használni. Az amerikai B. Barnett és M. Adelman természetgyógyászok ugyanezt a szert az 1980-as évek óta alkalmazzák gyógyításra – kedvező tapasztalataikról könyvet is kiadtak.

A B₁₂-vitamin előállítás

Kevesen tudják, hogy a B₁₂-vitamint, egészen az 1960-as évekig, többnyire anaerob módon erjesztett emberi széklletből állították elő. Evvel kapcsolatban egy bájos anekdotát is elmesélhetek. (Nem tudom, valóban így történt-e, de *si non e vero, e ben trovato* – ha nem igaz, hát jól kitalálták.) Az 1950-es évek elején a hidegháború hatására a gyógyszerimport leállt, így hazánkknak saját készítésű B₁₂-vitaminra volt szüksége. A Richter gyár meg is kapta odafönről az ukázt: állítson elő B₁₂-t, minél nagyobb mennyiségben. A főváros környékén azonban csak egyetlen helyen volt akkoriban a vitamin előállítására alkalmas derítő: Soroksáron. Az ám, de Soroksárról a sváb lakosság zömét korábban kegyetlenül deportálták Németországba, így a derítő deríteni-

való nélkül szűkölködött. A gyár akkori igazgatója szorult helyzetében vett egy nagy levegőt, majd felkereste Farkas Mihály honvédelmi minisztert, s megkérte, hogy a zökkenőmentes alapanyag-ellátás érdekében telepítsen laktanyát Soroksárra. Mivel pedig a béketábor érdeke mindegyféleképp állt, Farkas Mihály teljesítette is a kérést. A hont az imperializmus ellen Soroksárott védelmező honvédek soha nem tudták meg, valójában milyen módon szolgálták hazájukat.

dr. Magyar László András

– AJÁNLOTT IRODALOM –

1. Barnett B, Adelman M. The miracles of urine therapy. Margate: Lifestyle Institute; 1987.
2. Bächtold-Stäubli H, Hoffmann-Krayer E. (Hrsg.). Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Berlin-New York: De Gruyter; 1987. III. 1472-84.
3. Becher JJ. Parnassus medicinalis illustratus, oder ein neues und dergestalt vormahlen noch nie gesehenes Tier-, Kreuter- und Bergbuch. Ulm: Görlin; 1666.
4. Berde K. A magyar nép dermatológiája. Budapest: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat; 1940.
5. Bourke JG. Der Unrat in Sitte, Brauch, Glauben und Gewohnheitsrecht der Völker. Leipzig: Ethnologischer Verla; 1913.
6. Paullini CF. Heilsame Dreck-Apotheke. Francofurti ad Moenum: F. Knochen; 1696.
7. Schurig M. Chylologia, chyli humani seu succi hominis nutritii consideratio physico-medico-forensis. Dresden: Hekelius; 1725.